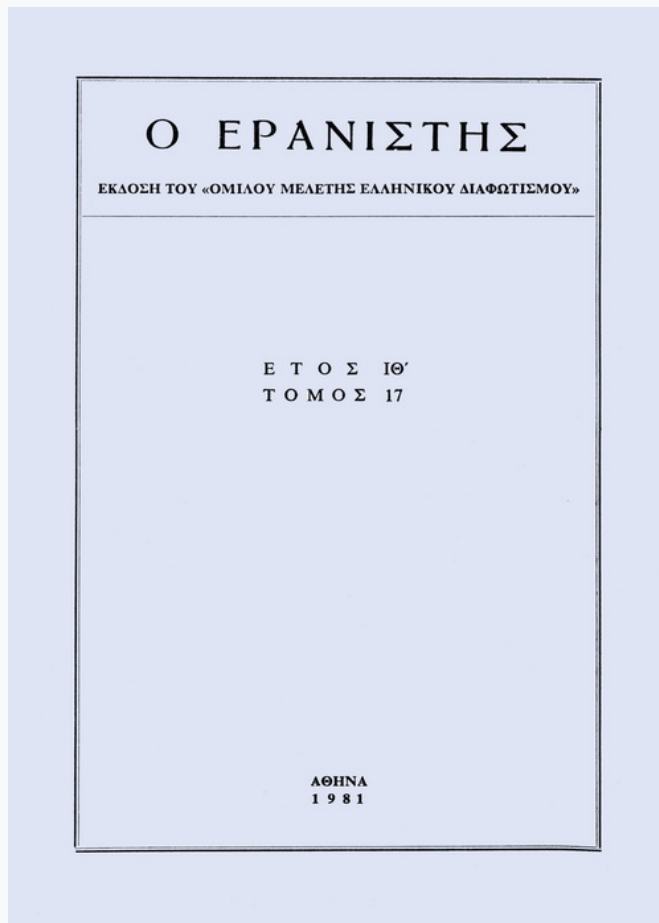

The Gleaner

Vol 17 (1981)

Ο Άγγλος γιατρός Askew, ένας άλλος αββάς Fourmont

Αριστοτέλης Κ. Σταυρόπουλος

doi: [10.12681/er.321](https://doi.org/10.12681/er.321)

To cite this article:

Σταυρόπουλος Α. Κ. (1981). Ο Άγγλος γιατρός Askew, ένας άλλος αββάς Fourmont. *The Gleaner*, 17, 278–281. <https://doi.org/10.12681/er.321>

φρέας δὲν παραθέτει καὶ τὴν σελίδα τίτλου ἀλλὰ ἀρχίζει ἀμέσως ἀπὸ τὸ κείμενο. Πάντως ὁ τύπος τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων ποὺ σχολαστικά μιμεῖται ὁ ἀντιγραφεὺς ὀδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι χρησιμοποίησε ὡς πρότυπο τὴν ἀκολουθία τῆς ἀγίας ποὺ τυπώθηκε στὴν Βενετία, τὸ 1780, ἀπὸ τὸν Γλυκὴ (πβ. L. Petit, *Bibliographie des Acolouthies Grecques* . . ., σ. 20, Barbara, ἀρ. 1).

Μὲ τὴν προσθήκη λοιπὸν τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου Βλασίου, ὁ κατάλογος τῶν ἐντύπων ποὺ τυπώθηκαν στὶς Κυδωνίες καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα διαθέτουμε βιβλιογραφικὲς ἐνδείξεις εἶναι:

1. Βασιλείου Μακεδόνος Αὐτοκράτορος Ρωμαίων Κεφάλαια Παραινετικά Ξς'---1820 (Γκίνης-Μέξας [στὸ ἐξῆς: ΓΜ], τ. Γ', σ. 534-535· τὸ βιβλίο, αὐτὸ, ποὺ ἀντίτυπό του εἶδε ὁ Γκίνης, σήμερα λανθάνει).
2. Γραμματικῆς βιβλίον πρῶτον--- Φιλοπονηθὲν παρὰ τοῦ --- Γρηγορίου Σαράφη --- 1820 (ΓΜ 1223).
3. Εἰδησις. Περὶ τῶν ὑγεινῶν καταποτιῶν τοῦ ἱατροῦ Φράγκ--- 1820 (ΓΜ 1228).
4. Οἱ γενικώτεροι κανόνες τῆς συντάξεως --- Συλλεχθέντες ἐκ τῆς γραμματικῆς τοῦ --- Γρηγορίου Σαράφη --- 1820· [μαζὶ δεμένο:] Ἀστραμψύχου Ὀνειροκριτικὸν (ΓΜ 1260, καὶ τ. Γ', σ. 535, ἀρ. 1260 ὅπου γίνεται ἡ διόρθωσις τῆς πρώτης παρουσίας).
5. Συμβουλαὶ πρὸς τὴν θυγατέρα μου. Σύγγραμμα I. N. Βουίλλου, Μεταφρασθὲν --- ὑπὸ Ε[ὐανθίας] Ν[ικολάου Κατρη] --- 1820 (ΓΜ 1274).
6. Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Ἱερομάρτυρος Βλασίου --- 1820.
Σ' αὐτὰ τὰ βιβλία πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ τὰ παρακάτω μονόφυλλα:
7. Εἰς τὸν Σεβασμιώτατον ἅγιον Ἐφέσου κύριον Διονύσιον Καλλιάρχη --- [1819] (βλ. Ἐμμ. Ν. Φραγκίσκος, «Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800-1863. Προσθήκες», Ὁ Ἐρανιστὴς 1, 1963, σ. 245, ἀρ. Α29).
8. Προσωποῖα ἐκ μέρους τῆς πόλεως. Στιχοῦργημα τοῦ Δημητρίου Κωνσταντίνου Μπαρμπάγου Κυδωνιώως πρὸς τιμὴν τοῦ Α. F. Didot. [στὴν πίσω ὄψη:] Ψυχῆς κατενυγμένης ἰκέσιος δέησις πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον. [1819]. (Λανθάνει· βλ. Π. Λάμπρος, «Ἱστορικὴ πραγματεία περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς Τυπογραφίας ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ ἔτους 1821. Τυπογραφία Κυδωνιῶν», π. Παρνασσός, τ. Β', 1878, σ. 519). Τὸ μονόφυλλο αὐτὸ ποὺ θεωρεῖται ἀπὸ τὸν Λάμπρο ὅτι εἶναι τὸ πρῶτο ἔντυπο τῆς τυπογραφίας τῶν Κυδωνιῶν, φαίνεται ὅτι ξέφυγε ἀπὸ τὴν προσοχὴ τοῦ Γκίνη, ὁ ὁποῖος παραθέτει ὅλες τὶς ἄλλες βιβλιογραφικὲς πληροφορίες ποὺ δίνει ὁ Λάμπρος στὸ παραπάνω δημοσίευσμά του.

II. Μιχαηλάκης

Ο ΑΓΓΛΟΣ ΓΙΑΤΡΟΣ ASKEW, ΕΝΑΣ ΑΛΛΟΣ ΑΒΒΑΣ FOURMONT

Ἐνα σημαντικὸ περιηγητικὸ κείμενο, ποὺ παραμένει ὡς σήμερα ἀνέκδοτο, εἶναι αὐτὸ τοῦ κόμη τοῦ Charlemont¹, ποὺ ταξίδεψε στὸν ἑλληνικὸ χῶρο τὸ 1749, σὲ ἡλικία 21 χρόνων. Μιὰ συνοπτικὴ περιγραφή τοῦ χειρογράφου αὐτοῦ ἔχει δημοσιεύ-

1. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἴρλανδὸ James Caulfield κόμη τοῦ Charlemont (1728-1799) ποὺ χρημάτισε καὶ πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας τῶν Dilettanti. Μιὰ μικρὴ ἀνα-

σει ό W. B. Stanford²: καταγράφεται ή πορεία του ταξιδιού και τὰ περιεχόμενα τῶν δύο τόμων πού τὸ ἀποτελοῦν. 'Ο ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ἀναφέρεται ὡς τουρκικὸς και ὁ ἄλλος ὡς ἑλληνικὸς. 'Ο Charlemont ταξίδεψε στήν Κωνσταντινούπολη και στίς ἀκτές τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, και μετὰ στή Μυτιλήνη, Χίο, Μύκονο, Δῆλο, Νάξο. Ἀπὸ τὴν Πάρο πῆγε στήν Αἴγυπτο, και μετὰ στὰ Δωδεκάνησα (Ρόδο, Κῶ), τὴν Κύθνο και τελικὰ στήν Ἀθήνα. Ἀπ' ἐκεῖ ἐπισκέφτηκε τὴν Κόρινθο, τὴ Θήβα και τὴ Χαλκίδα.

Στὸ χειρόγραφο τοῦ Charlemont ὑπάρχουν μερικὲς ἀναφορὲς σὲ ἕναν ἄγγλο γιατρό, πού εἶχε περιηγηθεῖ τὸν ἑλληνικὸ χῶρο πρὶν ἀπ' αὐτὸν και πού, ὅπως φαίνεται, τοῦ εἶχε διηγηθεῖ μερικὲς περιπέτειες τοῦ ταξιδιού του. 'Ο γιατρὸς αὐτὸς ὀνομαζόταν Askew: τὸν εἶχαν ὀδηγήσει στήν περιήγηση τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου τὰ φιλολογικὰ και ἀρχαιολογικὰ του ἐνδιαφέροντα. Ἡ κατοπινὴ του ἐξέλιξη ἦταν ἐνδιαφέρουσα, τόσο στὸ φιλογολογικὸ και βιβλιοφιλικὸ τομέα, ὅσο και σ' αὐτὸ τοῦ ἱατρικοῦ του ἐπαγγέλματος.

Καμιὰ ἀπὸ αὐτὲς τίς δραστηριότητες και ἐκδηλώσεις τοῦ ἄγγλου γιατροῦ δὲν θὰ εἶχε ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, πέρα ἀπ' ὅτι ἦταν ἕνας παραπάνω περιηγητὴς τοῦ χώρου, ἕνας ἄλλος, ἄγνωστος, γιατρὸς ταξιδιώτης, ἕνας ἄλλος ἀρχαιολάτρης, ἀπὸ τοὺς τόσους γνωστοὺς τοῦ 18ου αἰώνα, ἂν μιὰ «ἀρχαιολατρική» του δραστηριότητα, ἄγνωστη στήν ἑλληνικὴ γνώση και βιβλιογραφία, δὲν εἶχε ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ μιὰ πλευρὰ τῆς ἱστορίας μας.

Και τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ βρίσκεται στὸ γεγονός, πού ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τὸν Charlemont, ὅτι ὁ γιατρὸς Askew ἦταν ἕνας «φθονερὸς καταστροφῆς ἐπιγραφῶν», ὅπως ὁ ἴδιος τὸν χαρακτηρίζει. Ἔτσι δίπλα στὸ γνωστὸ ἀββᾶ Fourmont προστίθεται και ἕνας ἄγγλος γιατρὸς στοὺς «παρανοϊκοὺς» ἀρχαιολάτρεις, πού δὲν δίστασαν νὰ καταστρέψουν τίς ἐπιγραφὰς πού συνάντησαν ἢ ἀνακάλυψαν στὸ πέρασμά τους, γιὰ νὰ ἔχουν ἔτσι τὴν ἀποκλειστικότητα τῆς περιγραφῆς και μεταγραφῆς τους.

'Ο Charlemont ἀφιερώνει ἕνα ὀλόκληρο κεφάλαιο στίς καταστροφὲς τῶν μνημείων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, στὸν πρῶτο (τουρκικὸ) τόμο τῶν χειρογράφων του (φυλ. 34), ὅπου ὑποστηρίζει ὅτι «... τὸ λεγόμενον ὅτι οἱ τοῦρκοι ἦσαν οἱ καταστροφεῖς τῶν πλέον ὁμορφῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος, δὲν εἶναι ἐξ ὀλοκληροῦ ἀληθινόν».

Στὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου (φ. 36) γράφει:

«... Ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ κλείσω τὸ κεφάλαιο αὐτὸ χωρὶς νὰ μνημονεύσω, καθὼς δὲν εἶμαι τελείως ξένος μὲ τὸ θέμα, μιὰ πράξη τέτοιας βαρβαρότητας πού ἐγινε ὄχι ἀπὸ ἄγνοια, ὄχι ἀπὸ δεισιδαιμονία, οὔτε ἀπὸ ἕναν ἀμόρφωτο ἀγροῖκο, ἀλλὰ, ἀκόμη

κοίνωση ἀπὸ τὸ ταξίδι του ἐγινε ἀπὸ τὸ ἴδιο, τὸ 1789, μὲ τίτλο «An account of a singular custom at Metelin». Δημοσιεύτηκε στὸ *Transactions* τῆς Royal Irish Academy (βλ. Stanford, ὅπου στήν ἐπόμενη σημείωση, σ. 73).

2. W. B. Stanford, «The manuscripts of Lord Charlemont's Eastern travels», *Proceedings of the Royal Irish Academy*, Vol 80c., 1980, σ., 69-90. 'Ο κ. Stanford ἐτοιμάζει μιὰ ἔκδοση τοῦ ταξιδιωτικοῦ τοῦ Charlemont και πρόθυμα, μὲ τὴν εὐγενικὴ μεσολάβηση τοῦ κ. Στ. Φινόπουλου πού ἔχει ἀναλάβει τὴν μεταγραφή και μερικὸ σχολιασμὸ τοῦ χειρογράφου, μᾶς παρεχώρησε γιὰ χρησιμοποίηση τὰ τμήματα τοῦ χειρογράφου πού ἀναφέρονται στήν ἱατρικὴ και τοὺς γιατροὺς. Και τοὺς δύο τοὺς εὐχαριστοῦμε θερμὰ.

this Day but too apparent, and if the finest Grecian Statues ³⁶ had been extant in England in the days of Henry VIII. and of his Protestant Successors, I greatly fear that they would have undergone the same Fate.

But I can not conclude this Article without mentioning, as not entirely foreign to the Subject, an Act of Barbaric Cruelty, perpetrated, not by Ignorance, not by Superstition, not by an uneducated Savage, but even by a learned Englishman; the Effects of which I myself have seen. The celebrated Doctor Askew, that renowned Grecian, that curious Investigator of Antiquity, and Patron of the fine Arts, having his travels in Greece, when ever he met with an Inscription, which, as He imagined, had never before been copied, in order that He might have the singular Honour of possessing the only Copy, took the pains with a Chisel, which He carried with him for that purpose, totally to erase the Letters, thereby preventing any future Traveller from copying it, and from verifying his Inscription, or perhaps detecting his Errors or Forgeries. Many of these erased Inscriptions I have met with, and have been assured by my Greek Conductors that they had been thus treated by Doctor Askew, who eras'd 'em not very long before me — Had a Monk been guilty of this strange complication of Barbarity and Vanity, what should We have said of Him? But every Δεινός Δuces Barbarians!

Τὸ φ. 36 τοῦ χειρογράφου τοῦ Charlemont (τούρκικος τόμος)

χειρότερο, ἀπὸ ἕνα πολυμαθῆ ἄγγλο. Τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς βαρβαρότητας τὰ εἶδα ὁ ἴδιος μὲ τὰ μάτια μου.

Ὁ διάσημος γιατρός Askew, αὐτὸς ὁ φημισμένος ἑλλημιστὴς καὶ ἐρευνητὴς τῆς ἀρχαιότητας, αὐτὸς ὁ μακίφρας τῶν καλῶν τεχνῶν, στὸ διάστημα τοῦ ταξιδιοῦ του στὴν Ἑλλάδα, κάθε φορὰ πὸν συναντοῦσε μιὰ ἐπιγραφή, πού, ὅπως φανταζόταν, δὲν εἶχε ποτὲ πρὶν ἀντιγραφεῖ, ἔκανε τὸ κόπο καὶ ἐξαφάνιζε ὀλοκληρωτικὰ τὰ γράμματα μὲ μιὰ σμίλη, πὸν κουβαλοῦσε μαζὶ του γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ. Καὶ τὸ ἔκανε αὐτὸ μὲ τὴ σκέπη νὰ ἔχει τὴ ξεχωριστὴ τιμὴ τῆς κατοχῆς τοῦ μοναδικοῦ ἀντίγραφου, καὶ ἔτσι νὰ προλάβει κάθε μελλοντικὸ ταξιδιώτη ἀπὸ τὸ νὰ τὴν ἀντιγράψει καὶ νὰ ἐλέγξει τὴ μεταγραφή του ἢ, ἴσως, νὰ ἀνακαλύψει τὰ λάθη του ἢ τὴ πλαστογραφία του.

Συνάντησα πολλές τέτοιες ξυσμένες επιγραφές, και οι Έλληνες οδηγοί μου με βεβαίωσαν πώς τις είχε έτσι μεταχειρισθεί ο Δρ. Askew, όταν πέρασε απ' εκεί όχι πολύ πριν από μένα. "Αν ένας τουρκός ήταν ένοχος αυτής της παράξενης και περιπλοκής βαρβαρότητας, τί δὲν θὰ εἶχαμε πει γι' αὐτόν; ἀλλὰ κάθε γῆ παράγει βαρβάρους! . . .)"

Ὁ Charlemont δὲν προσδιορίζει σὲ ποιὲς περιοχὲς τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου συνάντησε τὶς κατεστραμμένες ἐπιγραφές ποὺ ἀναφέρει. Ὁ Askew φαίνεται πὼς ταξίδεψε στὴν Ἀνατολὴ ἀνάμεσα στὰ 1747 καὶ 1748 στὴν πορεία τοῦ ταξιδιοῦ του στὴν Εὐρώπη. Πάντως ἀναφέρεται ὅτι ἐπισκέφθηκε τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴν Ἀθήνα. Ὁ Charlemont καταγράφει στὸ ταξιδιωτικὸ του πληροφορίες γιὰ τὸ πέρασμα τοῦ Askew ἀπὸ τὴ Μύκονο ποὺ τοῦ ἔδωσε ἐκεῖ ὁ ντόπιος ὑπηρέτης τοῦ τελευταίου καὶ ποὺ ἀπέδειχναν φανταστικὲς τὶς διηγήσεις του γιὰ τὶς ἐρωτικὲς του δραστηριότητες στὸ νησί.

Ἡ κατοπινὴ δραστηριότητα τοῦ Askew, πέρα ἀπὸ τὴν ἱατρικὴ του, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν δημιουργία μιᾶς μεγάλης βιβλιοθήκης μεῖ ἑλληνικὰ βιβλία καὶ χειρόγραφα: ὁ κατάλογος τῆς δημοπρασίας γι' αὐτήν, τὸ 1775, δύο χρόνια μετὰ τὸν θάνατό του δημοσιεύθηκε μετὰ τὸν τίτλο: *Bibliotheca Askewiana seu Catalogus librorum rarissimorum Anton, Askew, London, in-8*. Βιβλιοθηκάριος τοῦ Askew ἦταν ὁ Ἕλληνας Ἰωάννης Καραβέλας «ἐκ πατριδος Ἄρτης, ἐν τῇ Ἡπείρῳ», ὅπως ὁ ἴδιος γράφει στὸ βιβλίο του γιὰ τὸν Ἀριστοφάνη (*Joannis Caravellae, Epirotae, Index Aristophanicus, ex Codice Bodleiano, olim Askewiano, Nunc primum Editus, Oxonii, MCCCXXII*)

Στὰ χειρόγραφα τοῦ Askew σώζεται ἡ συλλογὴ τῶν ἐπιγραφῶν ποὺ εἶχε καταστρέψει, καὶ ἡ ὁποία παραμένει ἀδημοσίευτη. Ἐλπίζουμε πὼς σύντομα θὰ ἔχουμε τὴν εὐκαιρία νὰ βροῦμε μέσα σ' αὐτὴ τὸ δρομολόγιο τοῦ Askew καὶ τὴν ἐνδεχόμενη ἐπαλήθευση τῶν ὄσων τοῦ καταμαρτυρεῖ ὁ Charlemont. Μερικὲς πληροφορίες γιὰ τὸν Askew, ἴσως εἶναι χαρακτηριστικὲς, ἀλλὰ θὰ σταθοῦμε μόνο σὲ μίαν. Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Λονδίνου Blomfield (1786-1857) ποὺ σχολίασε καὶ ἐξέδωσε πέντε ἔργα τοῦ Αἰσχύλου γράφει ὅτι ἡ μελέτη τοῦ Askew γιὰ τὸν Αἰσχύλο, ποὺ δημοσιεύθηκε τὸ 1746 ἦταν ἀντιγραμμένη ἀπὸ χειρόγραφο τοῦ P. Needham· ὁ Blomfield ἐκφράζεται ὄχι κολακευτικὰ γιὰ τὴν γνώση καὶ τὴν τιμότητα τοῦ Askew.

Θὰ κλείσουμε τὸ σημεῖωμα αὐτό, μετὰ μιὰ παρατήρηση γιὰ τὸν διαφορετικὸ τρόπο μετὰ τὸν ὁποῖο ἀντιμετώπισαν τὴν καταστροφὴ τῶν ἑλληνικῶν μνημείων δύο μάρτυρες, ποὺ ἦσαν, γιὰ τὸν ἀββᾶ Fourmont, ὁ Ἕλληνας γιαντρός τοῦ Μυστρά Ἡλίας Δόξας, καὶ μάλιστα αὐτόπτης, καὶ ὁ Charlemont, ἀφοῦ πληροφορήθηκε τὴν πράξη αὐτὴ τοῦ συμπατριώτη του. Ὁ Ἕλληνας Δόξας γράφει ἐλεγείο γιὰ τὸν Fourmont, παρασιωπώντας τὴν πράξη καταστροφῆς τῶν ἐπιγραφῶν³. Ἀντίθετα ὁ ἄγγλος Charlemont, ἀποκαλύπτει καὶ κωιτηριάζει ἀμέσως στὸ χειρόγραφο του, καὶ ἄς μὴν ἦλθε τελικὰ τότε στὴ δημοσιότητα, τὴν πράξη τοῦ συμπατριώτη του μετὰ χαρακτηριστικὲς ἐκφράσεις.

Ἀριστοτέλης Κ. Στανρόπουλος

3. Βλ. Δ. Ζακωθηνός, «Ἀνέκδοτα περὶ Μιχαὴλ Φουρμόν», *Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος*, 1932, σ. 119-125, καὶ ἐπιστολὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Fourmont στὸ H. Omont, *Missions archéologiques françaises en Orient*, Παρίσι 1902, σ. 622.